บทที่ ๓

ดวงอาทิตย์ (The Sun)

๑. ลักษณะทั่วไปของดวงอาทิตย์

ดวงอาทิตย์เป็นดาวฤกษ์ที่อยู่ใกล้โลกเรามากที่สุดซึ่งโลกเป็นบริวารดวงหนึ่งที่โคจรเป็นวงรีรอบดวงอาทิตย์ ดวงอาทิตย์อยู่ที่จุดโฟกัสจุดหนึ่ง ความรี (eccentricity) ของทางโคจรนี้เป็น ๐.๐๑๗ ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันว่า ระยะทางที่โลกอยู่ใกล้ดวงอาทิตย์ที่สุด คือ ตำแหน่งเพริฮีเลียน (perihelion) มีค่าเท่ากับ ๑.๔๗๑ x $๑๐^{๑๓}$ เซนติเมตร ส่วนระยะที่ไกลที่สุดคือ ตำแหน่งอะฟีเลียน (aphelion) มีค่าเท่ากับ ๑.๕๒๑ x $๑๐^{๑๓}$ เซนติเมตร แต่การคำนวนทางดาราศาสตร์นั้นเพื่อความเหมาะสม เราจึงใช้ค่าเฉลี่ยเป็นมาตรฐาน ซึ่งเรียกว่า หน่วยดาราศาสตร์ (astronomical unit) มีค่าเท่ากับ ๑.๔๙๖ x $๑๐^{๑๓}$ เซนติเมตร

เมื่อวัดเส้นผ่าศูนย์กลางเชิงมุมของดวงอาทิตย์จากโลกที่ระยะ ๑ หน่วยดาราศาสตร์ มีค่าเท่ากับ ๑๙๑๙ ฟิลิปดา สำหรับเส้นผ่าศูนย์กลางเชิงเส้นนั้นมีค่าเท่ากับ ๑.๓๙๒ x $๑๐^{๑๑}$ เซนติเมตร และดวงอาทิตย์มีมวล ๑.๙๘๙ x $๑๐^{๓๓}$ กรัม ความหนาแน่นเฉลี่ยเท่ากับ ๑.๔๐๙ กรัมต่อลูกบาศก์เซนติเมตร ที่ใจกลางดวงอาทิตย์มีความหนาแน่นประมาณ ๙๘ กรัมต่อลูกบาศก์เซนติเมตร แม้ว่าดวงอาทิตย์จะมีมวลสารปริมาณมากมาย แต่ก็ไม่ยุบตัว เนื่องจากอำนาจความโน้มถ่วงทั้งนี้เพราะมีแรงต้านหวนกรรยุบตัวโดยรังสีพลังงานที่เกิดขึ้นภายใน ประกอบกับการเคลื่อนไหวของอนุภาค เนื่องจากความร้อนจัด ต่อต้านอำนาจความโน้มถ่วงได้สมดุลย์ จึงทำให้ดวงอาทิตย์ไม่เปลี่ยนแปลงขนาดตลอดระยะเวลาประมาณ ๔๕๐๐ ล้านปีที่ผ่านมา

ความลึกจากผิวดวง		อุณหภูมิคิดเป็นหน่วยล้านองศาสัมบูรณ์	ความหนาแน่น (กรัมต่อลูกบาศก์เซนติเมตร)	ความกดดันคิดเป็นจำนวนเท่าของความกดดันของบรรยากาศที่พื้นผิวโลก
$R/R_{\odot}$	km.			
๐.๐๐๕	๓,๕๐๐	๐.๐๒๗	๐.๐๐๐๐๒	๖๓
๐.๐๑	๗,๐๐๐	๐.๐๕๒	๐.๐๐๐๐๕	๒๕๐
๐.๐๕	๓๕,๐๐๐	๐.๑๖	๐.๐๐๔๔	๗๔๕๐
๐.๑	๗๐,๐๐๐	๐.๓๑	๐.๐๐๒	๘×๑๐^{๓}
๐.๒	๑๔๐,๐๐๐	๐.๖๘	๐.๐๑๘	๙.๖×๑๐^{๖}
๐.๓	๒๑๐,๐๐๐	๑.๒	๐.๐๘	๑.๒๖×๑๐^{๗}
๐.๔	๒๘๐,๐๐๐	๑.๙	๐.๓๕	๑.๐×๑๐^{๘}
๐.๕	๓๕๐,๐๐๐	๒.๘	๑.๑	๓.๙๘×๑๐^{๘}
๐.๖	๔๒๐,๐๐๐	๔.๒	๔.๐	๒.๕×๑๐^{๙}
๐.๗	๔๙๐,๐๐๐	๖.๐	๑๔	๑.๐×๑๐^{๑๐}
๐.๘	๕๖๐,๐๐๐	๘.๕	๔๒	๖.๓×๑๐^{๑๐}
๐.๙	๖๓๐,๐๐๐	๑๑.๖	๗๘	๑.๒๖×๑๐^{๑๑}
๐.๙๖	๖๗๒,๐๐๐	๑๓.๑	๙๕	๑.๖×๑๐^{๑๑}
๑.๐๐	๗๐๐,๐๐๐	๑๓.๖	๙๘	๒.๐×๑๐^{๑๑}

ตารางที่ ๖ รายการแสดงสภาพทางฟิสิกส์ที่ระดับต่าง ๆ ภายในดวงอาทิตย์ (ระวี ภาวิไล, ๒๕๑๖)

เนื่องจากบริเวณใจกลางมีความหนาแน่นมากและมีอุณหภูมิถึง ๑๓.๖ ล้านองศาเคลวินจึงเป็นบริเวณที่เกิดปฏิกริยาเทอโมนิวเคลียร์หลอมไฮโดรเจนจนเป็นฮีเลียม ซึ่งเป็นแหล่งพลังงานของดวงอาทิตย์และดาวฤกษ์ทั้งหลายในเอกภาพ (ระวี ภาวิไล, ๒๕๒๒)

๒. บรรยากาศดวงอาทิตย์

หมายถึงส่วนที่ห่อหุ้มดวงอาทิตย์อยู่ ซึ่งประกอบด้วยสารที่ไม่เป็นเนื้อเดียวกัน มีความแตกต่างกันทั้งโครงสร้างความหนาแน่นและอุณหภูมิ ซึ่งแบ่งออกได้ ๓ ชั้นคือ ชั้นในสุดเรียกว่าโฟโตสเฟียร์ (photosphere) ชั้นกลางเรียกว่าโครโมสเฟียร์ (chromosphere) และชั้นนอกสุดเรียกว่าโคโรนา (corona)

๒.๑ โฟโตสเฟียร์

เป็นชั้นที่ให้แสงสว่างทุกขนาดคลื่น (ระหว่าง ๔๐๐๐-๘๐๐๐ อังสตรอม) ปนเปกันมาซึ่งเราเรียกว่าแสงคอนตินูอัม (continuum light) หรือบางทีเรียกแสงขาว (white light) ปริมาณทางฟิสิกส์ เช่น อุณหภูมิ ความดัน และความหนาแน่น จะมีค่าลดลงอย่างรวดเร็ว ตามแนวรัศมีที่ผิวดวงมีอุณหภูมิ ๖๔๓๐ องศาเคลวิน ความดันกาซ ๑.๓๔ x $๑๐^{๕}$ ไดน์ต่อตารางเซนติเมตร

อะตอมของสารในชั้นนี้จะประกอบด้วย ไฮโดรเจนและฮีเลียม ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในสภาพเป็นกลางและอะตอมของโลหะส่วนมากจะแตกตัวเป็นไอออน ซึ่งอะตอมและไอออนเหล่านี้ จะดูดกลืนแสงบางความยาว คลื่นไว้ จึงทำให้สเปคตรัมของแสงที่มาจากโฟโตสเฟียร์ปรากฏเป็นเส้นมืดซึ่งเรียกว่าเส้นฟรอนโฮเฟอร์ (Fraunhofer lines) ซึ่งมีจำนวนนับเป็นหมื่นเส้น

ความเข้มจำเพาะ (specific intensity) ของการแผ่รังสี บริเวณกลางดวงจะมีค่ามากแล้วจะค่อยลดลง เมื่อห่างจากจุดศูนย์กลางไปยังขอบดวง ปรากฏการณ์เช่นนี้เรียกการมืดคล้ำที่ใกล้ขอบดวง (limb darkening) ทั้งนี้เพราะ รังสี ที่สังเกตเห็นจากขอบดวงเป็นรังสีที่มาจากบริเวณที่ระดับสูงกว่าดังนั้นจึงมีอุณหภูมิต่ำกว่ารังสีที่มาจากบริเวณกลางดวง นอกจากนี้ยังมีปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เห็นในชั้นโฟโตสเฟียร์เช่น

๒.๑.๑ การเป็นดอกดวง (granulation)

เป็นปรากฏการณ์ที่เกิด ที่มีความสัมพันธ์จากโครงสร้างภายในของดวงอาทิตย์ จากภาพถ่ายของโฟโตสเฟียร์ในวันที่มีสภาพทัศนวิสัยดีมาก จะเห็นลักษณะลวดลายของโฟโตสเฟียร์เป็นช่องเล็ก ๆ หรือลักษณะเป็นดอกดวง มีรูปร่างหลายเหลี่ยม เส้นผ่าศูนย์กลางเฉลี่ยประมาณ ๗๐๐ กิโลเมตร อายุ เฉลี่ยประมาณ ๔ นาที ซึ่งจะปรากฏเห็นชัดเจนขึ้นแล้วจางพร่าไปของเม็ดดอกดวง สลับกันไป การเกิดดอกดวงเป็นผลเนื่องจากการพาความร้อน (convection) ของกาซร้อนซึ่งประทุขึ้นบริเวณกลางดอกดวงแล้วไหลลงสู่เบื้องล่าง ณ ขอบดวง ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เห็นสว่างบริเวณกลางดอกดวง

บริเวณกลางสว่างกว่าบริเวณขอบประมาณ ๑.๓ เท่า และมีอุณหภูมิต่างกันประมาณ ๓๐๐ องศาเคลวิน บริเวณสว่างนั้นกาซพุ่งขึ้นด้วยความเร็วเฉลี่ย ๔ x $๑๐^{๕}$ เซนติเมตร ต่อวินาที และไหลจากบริเวณกลางไปยังขอบด้วยความเร็วประมาณ ๔ x $๑๐^{๕}$ เซนติเมตรต่อวินาที (Allen, 1976)

๒.๑.๒ จุดดวงอาทิตย์ (sun spot)

ในการอุบัติขึ้นของจุดดวงอาทิตย์นั้น เริ่มแรกมีลักษณะเป็นจุดดำ (pore) ในภาพที่สังเกตการณ์ในแสงขาวต่อมามีการพัฒนารูปร่างจนสามารถเห็นส่วนที่เป็นเขตมืด (umbra) อยู่ตรงกลางแล้วล้อมรอบด้วยเขตมัว (penumbra) จุดดวงอาทิตย์มีขนาดแตกต่างกันไป ขนาดของเขตมืดมีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๒.๐ x $๑๐^{๘}$ ถึง ๒.๐ x $๑๐^{๙}$ เซนติเมตร สำหรับเขตมัวมีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๔.๐ x $๑๐^{๘}$ ถึง ๕.๐ x $๑๐^{๙}$ เซนติเมตร (Kundu, 1965)

ปริมาณของจุดดวงอาทิตย์มีการเปลี่ยนแปลงคือ เพิ่มขึ้นลดลง ทำให้เกิดวัฏจักรสุริยะ (solar cycle) ซึ่งมีคาบของวัฏจักรประมาณ ๑๑ ปี จุดดวงอาทิตย์มักจะเกิดขึ้นบริเวณเส้นรุ้ง ๔๕ องศาเหนือ-ใต้ก่อน จากนั้นตำแหน่งเกิดจะเลื่อนเข้ามาหาเส้นศูนย์สูตร พร้อมทั้งเพิ่มจำนวนขึ้นด้วย (Aller, 1963) ถ้าเขียนกราฟสถิติตำแหน่งของจุดดวงอาทิตย์ที่เกิดขึ้นตามเวลาในคาบหนึ่ง จะแสดงให้เห็นอาณาบริเวณซึ่งคล้ายกับผีเสื้อเกาะกางปีกอยู่ตัวหนึ่ง ต่อคาบวัฏจักรซึ่งเรียกว่าแผนผังรูปผีเสื้อ (butterfly diagram) (ระวี ภาวิไล, ๒๕๒๒)

จากการศึกษาสเปกตรัมของจุดดวงอาทิตย์พบว่า จุดดวงอาทิตย์มีอุณหภูมิต่ำกว่าโฟโตสเฟียร์ ประมาณ ๑,๕๐๐ องศาเคลวิน และจากการแยกจากกันของเส้นสเปคตรัมของจุดดวงอาทิตย์ สรุปได้ว่า สนามแม่เหล็กที่มีความเข้มสูง มีความเกี่ยวข้องกับการเกิดของจุดดวงอาทิตย์ (Aller, 1963)

ในปี ๑๙๖๑ แบบคอด (H.W. Babcock, 1961) ได้เสนอทฤษฎีการเกิดของจุดดวงอาทิตย์ โดยกล่าวว่า ดวงอาทิตย์มีการหมุนรอบตัวเองที่ต่างกันตามละติจูด ซึ่งทำให้สนามแม่เหล็กที่อยู่ใต้ผิวของดวงอาทิตย์มีการม้วนตัวโดยรอบตามแนวขนานกับเส้นศูนย์สูตร เมื่อเวลาผ่านนานไปจะมีการสับสนแล้วประทุขึ้นมาเหนือโฟโตสเฟียร์ ตำแหน่งที่สนามแม่เหล็กประทุขึ้นมานี้จะมีการขัดขวางการพาความร้อนของกาซเกิดขึ้น จึงทำให้เกิดเป็นจุดดวงอาทิตย์ขึ้น และมีอุณหภูมิต่ำกว่าบริเวณรอบ ๆ ของโฟโตสเฟียร์ (Babcock, 1961)

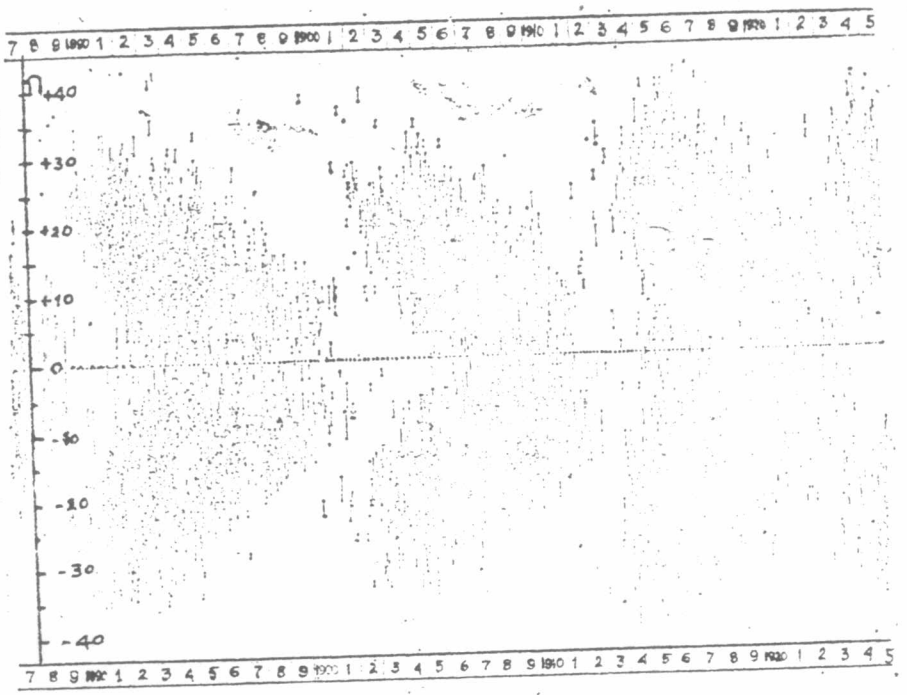

รูปที่ ๓๑ แผนภาพ รูปผีเสื้อของมอนเดอ (ระวี ภาวิไล, ๒๕๒๒)

๒.๑.๓ แฟคคิวเลของโฟโตสเฟียร์ (photospheric faculae)

มีลักษณะเป็นรอยสะเก็ดหรือรอยถลอกหรือเป็นกิ่งก้านเปลี่ยนแปลงขนาดได้ ในช่วงเวลาสองสามชั่วโมง หรืออาจเป็นสัปดาห์ (Aller, 1963) แต่ถ้ามีขนาดใหญ่มาก ๆ อาจมีอายุถึง ๒.๗ เดือน (Kundu, 1965)

แฟคคิวเลเกิดขึ้น ในโฟโตสเฟียร์ สามารถสังเกตเห็นได้ในแสงสีขาวและขัดเจนที่บริเวณขอบดวงเรียกว่าแฟคคิวเลของโฟโตสเฟียร์ในโครโมสเฟียร์ก็สามารถสังเกตเห็นได้เช่นกัน เรียก แฟคคิวเลโครโมสเฟียร์ (chromospheric faculae) หรือพลาจ (plage) โดยปรกติแฟคคิวเลจะเกิดในบริเวณใกล้จุดดวงอาทิตย์ โดยปรกติ จะเกิดก่อนจุดดวงอาทิตย์และยังคงอยู่หลังจากจุดดวงอาทิตย์สลายตัวไปแล้วหลายรอบการหมุนรอบตัวเองของดวงอาทิตย์ การที่สังเกตเห็นชัดเจนที่ขอบดวงนั้น เพราะส่วนบนของแฟคคิวเล สว่างกว่าบริเวณข้างเคียง แต่ส่วนล่างของแฟคคิวเลนั้นจะมืดกว่าบริเวณใกล้เคียง ด้วยเหตุนี้ เมื่อสังเกตบริเวณกลางดวงจึงไม่เห็นชัดเจน เพราะความมืดและสว่างที่กล่าวมานั้นหักล้างกันไป แฟคคิวเลจะมีอุณหภูมิสูงกว่าบริเวณข้างเคียงประมาณ ๑๐๐ องศาเคลวิน (Brandt and Hodge, 1964)

๒.๒ โครโมสเฟียร์

เป็นบรรยากาศของดวงอาทิตย์ที่อยู่ถัดชั้นโฟโตสเฟียร์ออกมา ขณะเกิดสุริยุปราคาเต็มดวงเราสามารถมองเห็น ด้วยตาเปล่า เป็นบริเวณสีแดงจ้าล้อมรอบดวงกลม ซึ่งที่ขอบนอกมีลักษณะเป็นเปลวไฟพุ่งออกตามแนวรัศมี (Aller, 1963) ซึ่งมีความหนาของชั้นบรรยากาศประมาณ ๑๐,๐๐๐ ถึง ๑๕,๐๐๐ กิโลเมตร และมีองค์ประกอบไม่เป็นเนื้อเดียวกัน (inhomogenous)(Brandt and Hodge, 1964) ซึ่งมีฐานอยู่ห่างจากผิวดวงประมาณ ๓๒๐ กิโลเมตร ที่ฐานนี้มีอุณหภูมิใกล้เคียงกับโฟโตสเฟียร์ และถัดออกมาตามแนวรัศมีอุณหภูมิจะลดลง เช่น ระดับสูง ๒๐๐ กิโลเมตรจากฐานมีอุณหภูมิต่ำสุดประมาณ ๔๑๘๘ องศาเคลวิน ถัดจากนี้ออกมาตามแนวรัศมีอุณหภูมิจะเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วที่ขอบนอก มีอุณหภูมิประมาณ ๔.๗๐ x $๑๐^{๕}$ องศาเคลวิน (Allen, 1967)

การถ่ายภาพที่แสดงถึงบรรยากาศชั้นโครโมสเฟียร์ ซึ่งปกคลุมล้อมรอบดวงอาทิตย์อยู่ทำได้โดยอาศัยตัวกรองแสงที่เลือกแสงแถบช่วงคลื่นแคบเฉพาะบางความยาวคลื่น เช่น ไฮโดรเจนอัลฟลา(H_{α}) ซึ่งมีความยาวคลื่น ๖๕๖๒.๘๑ อังสตรอม หรือเส้นเคของศัลเซียม (K line of calium) ซึ่งมีความยาวคลื่น ๓๙๓๓.๖๘ อังสตรอม (Fredrick and Baker, 1974)

๒.๒.๑ ความสำคัญของการศึกษาโครโมสเฟียร์

ในบรรยากาศระดับชั้นโครโมสเฟียร์ของดวงอาทิตย์ สสารที่ห่อหุ้มอยู่ในชั้นนี้ มีสถานะพลาสมา อุณหภูมิสูงและยังมีกริยากับสนามแม่เหล็ก ซึ่งมีกระจายอยู่ทั่วไป และรวมตัวกันเป็นกระจุกเข้มข้นบนดวงอาทิตย์ จากข้อมูลและสังเกตการณ์ต่าง ๆ ที่มีผู้ได้ทำแล้ว แสดงให้เห็นว่าสสารในชั้นโครโมสเฟียร์นี้ รวมตัวกันเป็นลำพลาสมาร้อนและเคลื่อนที่ด้วยความเร็วสูง มีลักษณะบ่งถึงการถูกควบคุมโดยสนามแม่เหล็ก นอกจากนี้ ยังมีปรากฏการณ์การลุกจ้า (flare) หรือการระเบิด (eruption) มักจะเกิดขึ้นในบริเวณใกล้กลุ่มจุด มีการเปลี่ยนแปลงขนาดอย่างรวดเร็ว เกิดขึ้นในช่วงเวลาประมาณ ๒๐ นาที ถึง ๓ ชั่วโมง พลาสมาในบริเวณนั้น ปล่อยรังสีต่าง ๆ ออกมาอย่างมาก เช่น รังสีแกมมา จนถึงคลื่นวิทยุ พร้อมทั้งอนุภาคที่มีพลังงานสูงออกสู่อวกาศ ซึ่งกลไกในการเกิดปรากฏการณ์นี้ยังไม่มีผู้ใดสามารถอธิบายได้ชัดเจน และทำนายการเกิดล่วงหน้าได้

ผลที่ติดตามมาก็คือ ชั้นไอโอโนสเฟียร์ของโลก ซึ่งอยู่ภายใต้อิทธิพลของดวงอาทิตย์โดยตรง มีการเปลี่ยนแปลงตามการลุกจ้าของดวงอาทิตย์ ซึ่งมีผลต่อการสื่อสารทางวิทยุที่อาศัยคลื่นวิทยุสะท้อนไปมาระหว่างชั้นไอโอโนสเฟียร์และพื้นดิน ระหว่างสถานีรับส่ง บนพื้นผิวโลก

นับตั้งแต่กาลิเลโอเป็นคนแรกที่ใช้กล้องส่องดูดวงอาทิตย์และพบจุดบนดวงอาทิตย์ ต่อมาเครื่องมือในการศึกษาดวงอาทิตย์ได้พัฒนาไปอย่างมาก การวิจัยเกี่ยวกับดวงอาทิตย์ประกอบด้วยสองลักษณะ คือ การวิจัยลักษณะที่ดวงอาทิตย์ปล่อยพลังงานออกมาอย่างสม่ำเสมอ และอีกลักษณะหนึ่งคือการวิจัยลักษณะที่ดวงอาทิตย์อยู่ในสภาพปั่นป่วนหรือกัมมันต์ (disturbed sun or active sun) พลังงานที่ปล่อยออกมาเป็นปริมาณมาก และรุนแรงกว่าปกติมาก บริเวณที่ปรากฏสภาพกัมมันต์มักจะปรากฏสัญญลักษณ์ที่สังเกตเห็นได้เช่น จุดดวงอาทิตย์ การลุกจ้า พลาจ หรือพวยกาซบางชนิด เป็นต้น

๒.๒.๒ การลุกจ้า

การลุกจ้า เป็นปรากฏการณ์สว่างจ้าในเวลารวดเร็วเป็นบริเวณ จากนั้นจะค่อย ๆ ลดความสว่างลงไป มีอายุ ๒-๓ นาที และบางครั้งจะพบว่า จากเริ่มต้นเกิดแล้วสว่างจ้าที่สุดใช้เวลา ๑๕ นาที จากนั้นก็ค่อย ๆ ลดความสว่างลงไปในเวลา ๑ ชั่วโมง แต่ลักษณะเช่นนี้จะพบได้ยาก (Fredrick and Baker, 1974)

การลุกจ้าเป็นปรากฏการณ์ที่มีพลังงานรุนแรง และยังเป็นที่ไม่เข้าใจของนักดาราศาสตร์เพียงพอ ไม่ทราบแน่ชัดว่ามันเริ่มเกิดขึ้นในชั้นบรรยากาศใด ระดับใดของดวงอาทิตย์ขณะเกิดการลุกจ้านี้ จะแผ่รังสีออกมาหลายขนาดความยาวคลื่น ตั้งแต่รังสี เอกซ์ไปจนถึงคลื่นวิทยุ และยังมีอนุภาคพลังงานสูง โปรตรอน อีเลคตรอนและอื่น ๆ เรียกว่า รังสีคอสมิก (cosmic rays) ซึ่งมีผลต่อการเปลี่ยนแปรสภาพของชั้นบรรยากาศ ไอโอโนสเพียร์ ที่หุ้มห่อโลกอยู่ การเกิดการลุกจ้ามักจะเกิดในบริเวณกัมมันต์ ซึ่งเกี่ยวข้องกับจุดของดวงอาทิตย์ จากการตรวจสอบสเปคตรัมของการลุกจ้าทำให้เราทราบว่า การลุกจ้านั้นเป็นการแผ่รังสีออกมาจากธาตุต่าง ๆ เช่น ไฮโดรเจน ฮีเลียม คัลเซียม เหล็ก และซิลิกอน (ระวี ภาวิไล, ๒๕๒๒)

การลุกจ้าขนาดใหญ่ให้พลังงาน ๒ x ๑๐^{๓๒} เออร์กครึ่งหนึ่งของปริมาณนี้อยู่ในแสงไฮโดรเจนอัลฟลาและเพียงหนึ่งเปอร์เซ็นอยู่ในรังสีคอสมิกส่วนที่เหลืออยู่ในแบบอื่น ๆ กลไกเกิดรังสีคอสมิกในการลุกจ้านั้น เรายังไม่เข้าใจเพียงพอ เชื่อกันโดยทั่วไปว่า สนามแม่เหล็กมีบทบาทสำคัญ แต่พลังงานในสนามแม่เหล็กแปรรูปเป็นพลังงานการลุกจ้าได้อย่างไรนั้น ยังไม่มีทฤษฎีที่เป็นที่ยอมรับกันทั่วไป (ระวี ภาวิไล, ๒๕๒๒)

๒.๒.๓ พลาจ

พลาจ เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชั้นบรรยากาศโครโมสเพียร์ของดวงอาทิตย์ สังเกตเห็นเฉพาะในแสงสีเดียวของสเปคตรัมที่เกิดจากการกระตุ้น (excite) อย่างรุนแรง เช่น สเปคตรัมของไฮโดรเจนอัลฟลา (H_{α}) ที่มีความยาวคลื่น เป็น ๖๕๖๒.๘ อังสตรอมหรือสเปกตรัมของไอออนคัลเซียม (Ca II) ที่เรียกว่า เส้น K และเส้น H (K-Line and H-Line) ที่มีความยาวคลื่นเป็น ๓๙๓๓.๗ อังสตรอมและ ๓๙๖๘.๔ อังสตรอม ถ้าหากสังเกตในเส้นสเปกตรัมเหล่านี้จะเห็นพลาจเป็นกลุ่มของไฮโดรเยน หรือกลุ่มของไอออนคัลเซียมกำลังลุกสว่าง ความเกี่ยวข้องระหว่างพลาจและแฟคคิวเลนั้นมักจะเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในบริเวณเดียวกัน หรือในอาณาบริเวณเดียวกัน มีรูปร่างคล้ายคลึงกันมาก และสิ่งที่แตกต่างกันคือ พลาจจะสังเกตเห็นในแสงสีเดียวและเห็นได้ชัดเจนทั้งบริเวณกลางดวงและขอบดวง ส่วนแฟคคิวเล สังเกตเห็นในแสงสีขาวในบริเวณขอบดวงอาทิตย์ และเกิดในชั้นบรรยากาศโฟโตสเพียร์ดวงอาทิตย์ แฟคคิวเลเกิดขึ้นในพื้นที่กว้างกว่าพลาจที่เกิดในอาณาบริเวณเดียวกัน และเป็นที่คาดว่า พลาจและแฟคคิวเลน่าจะเป็น ปรากฏการณ์ที่ต่อเนื่องกัน ไม่ได้แยกจากกันอย่างแท้จริง แต่เกิดในระดับความสูงแตกต่างกันในชั้นบรรยากาศดวงอาทิตย์ นักดาราศาสตร์บางท่านเรียก พลาจ

หอสมุดกลาง สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ว่า แฟคคิวเลโครโมสเฟียร์ (chromospheric faculae)

พลาจและแฟคคิวเล เป็นปรากฏการณ์ที่มีอายุอยู่ได้นานในบริเวณกัมมันต์ และมีรูปร่างเปลี่ยนไปเรื่อย ๆ และพลาจจะปรากฏอยู่ได้นานกว่าแฟคคิวเล แม้ว่า ดวงอาทิตย์จะหมุนรอบตัวเองได้หลายรอบ พลาจก็ยังคงอยู่ พลาจเกิดขึ้นได้ทั้งในบริเวณมีจุดและไม่มีจุด จากการสังเกตพลาจ ในแสงของเส้นสเปกตรัมไฮโดรเจนอัลฟลา เส้น H และเส้น K จะพบว่าเมื่อสังเกตที่ใจกลางเส้น K ของไอออนคัลเซียมนี้ พลาจจะมีพื้นที่มากที่สุด

๒.๒.๔ สปิกุล (spicules)

การสำรวจโครโมสเฟียร์ โดยอุปกรณ์มีคุณภาพสูงที่สามารถแยกรายละเอียดต่าง ๆ ได้ โดยเลือกรังสีเฉพาะขนาดความยาวคลื่น ที่แผ่รังสีมาจากธาตุที่อยู่ในชั้นโครโมสเฟียร์ดวงอาทิตย์ เช่น ไฮโดรเจน แคลเซี่ยม และ ฮีเลี่ยม เราจะพบโครงสร้างของโครโมสเฟียร์ มีลักษณะเป็นลำพลาสมาร้อน คล้ายไอพ่น พุ่งจากระดับต่ำขึ้นสู่ระดับสูง เรียกว่า สปิกุล มีเส้นผ่าศูนย์กลางเฉลี่ย ๘๐๐ กิโลเมตร ความเร็ว ๒๐-๓๐ กิโลเมตรต่อวินาที พุ่งขึ้นสูงเฉลี่ย ๘,๐๐๐ กิโลเมตร อายุเฉลี่ย ๕ นาที

ลักษณะคล้ายไอพ่นนั้นจะปรากฏให้เห็นที่ขอบดวง แต่ถ้าสำรวจบริเวณกลางดวงจะเห็นลักษณะโครงสร้างละเอียดเป็นลวดลาย เรียกว่า มอตเติล (mottle) มีทั้งมอตเติลมืด (dark mottle) และมอตเติลสว่าง (bright mottle)

เบคเกอร์ (Beckers, 1963) เชื่อว่าสปิกุลที่ขอบดวงเมื่อปรากฏให้เห็นบนตัวดวงในลักษณะของมอตเติลมืด ซึ่งสรุปโดยอาศัยข้อมูลแวดล้อม

ระวี ภาวิไล เชื่อว่าสปิกุลที่ขอบดวงเมื่อปรากฏให้เห็นบนตัวดวงในลักษณะมอตเติลสว่าง ซึ่งสรุปโดยอาศัยข้อมูลจากการถ่ายภาพสปิกุลพาดผ่านขอบดวงและหลักฐานอื่น ๆ (ระวี ภาวิไล. ๒๕๑๖) และยังมีผู้เสนอที่แตกต่างออกไป โดยคิดว่าสปิกุลอาจปรากฏได้ทั้งมอตเติลมืดและมอตเติลสว่าง

๒.๒.๕ ตาข่ายโครโมสเฟียร์ (chromospheric network)

เนื่องจากโครโมสเฟียร์ดวงอาทิตย์ไม่ใช่บรรยากาศเนื้อเดียวกัน ธาตุต่าง ๆ อยู่ในสถานะพลาสมา รวมตัวกันเป็นโครงสร้าง ชนิดต่าง ๆ ที่ซับซ้อน จากภาพถ่ายจากรังสีของความยาวคลื่นที่มาจากการแผ่รังสีของธาตุในชั้นโครโมสเฟียร์จากกลางไปยังขอบดวงจะเห็นรูปลักษณ์เป็นโซ่ตาข่ายต่อเนื่องกันไป ซึ่งบริเวณใกล้ขอบดวงจะมีลักษณะเป็นแถบซ้อนบังกัน เราเรียกว่า ตาข่ายโครโมสเฟียร์

จากการศึกษาโครงสร้างละเอียดของมอตเติลสว่าง ที่เกิดบริเวณกลางของมอตเติล ดอกกุหลาบ (rosettes) หรือกลุ่มของมอตเติล (mottle clusters) จะทำให้เห็นเป็นลักษณะขอบเขตของตาข่ายโครโมสเฟียร์เกิดขึ้น (chromospere network boundary)(Bhavilai, 1975)

ถ้าสังเกตโดยอุปกรณ์ที่มีกำลังแยกไม่ดีนัก ตาข่ายโครโมสเฟียร์จะไม่เห็นรายละเอียด แต่ก็พอเห็นเป็นรอยหยาบ ๆ ตลอดทั้งดวง การสังเกตบางขนาดความยาวคลื่นของเส้นสเปคตรัม จะให้ความชัดเจนของตาข่ายต่างกันไป จากเส้นสเปคตรัมอื่น หรือแม้เส้นสเปคตรัมเดียวกัน ที่ตำแหน่งต่าง ๆ บนเส้นสเปคตรัมก็ให้ความแตกต่างเช่นกัน

ที่สเปคตรัมเส้นต่าง ๆ ตาข่ายอาจปรากฏให้เห็นเป็นลักษณะสว่างบนพื้นมืด หรือลักษณะมืดบนพื้นสว่าง เช่น เส้น H, K, λ8498 และ λ8542 ของ CaII, λ4 227 ของ CaI λ5896 ของ NaI, λ5173 ของ MgI, λ304 ของ HeII และ H_α จะเห็นตาข่ายโครโมสเฟียร์สว่างกว่าพื้น (Athay, 1976)

สำหรับ H_β , H_γ และ λ10830 ของ HeI จะเห็นตาข่ายโครโมสสเฟียร์มืดกว่าพื้น (Athey, 1976)

ตาข่ายโครโมสเฟียร์ จะปรากฏให้เห็น ที่ความสูงต่าง ๆ ตลอดชั้นโครโมสเฟียร์ จนกระทั่งถึงบริเวณทรานซิชั่น (transition region) ซึ่งเป็นชั้นบรรยากาศบาง ๆ อยู่ระหว่างชั้นโครโมสเฟียร์และชั้นโคโรนา มีอุณหภูมิเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วตามความสูงจากขอบดวง พิจารณาได้จากรูปที่ ๓๒

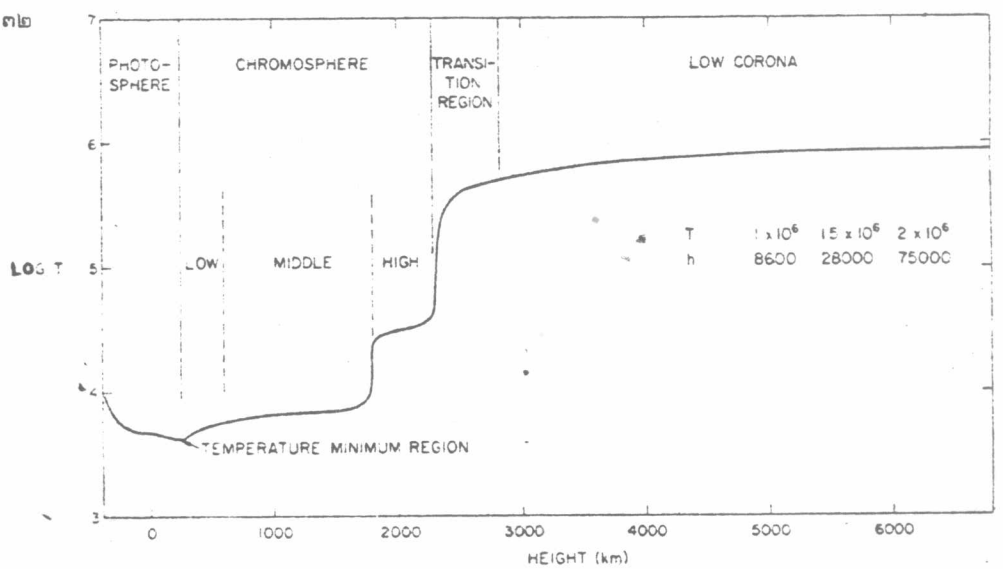

รูปที่ ๓๒ แสดงอุณหภูมิบรรยากาศดวงอาทิตย์กับความสูงจากขอบดวง (Athay, 1976)

๒.๒.๖ พวยกาซ (prominences)

เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นต่อเนื่องจากบรรยากาศชั้นโครโมเฟียร์ถึงชั้นโคโรนา

การสังเกตโดยอาศัยสเปคโตรเฮลิโอกราฟ หรือตัวกรองแสงพิเศษ พวยกาซจะปรากฏให้เห็นเป็นโครงสร้างที่ขอบดวง และบนตัวดวงจะปรากฏให้เห็นเป็นเส้นมืดเรียกว่า ฟิลาเมนต์ (filament) ในพวยกาซมีธาตุที่แผ่รังสีออกมา เพียงพอสำหรับการสังเกตโดยเครื่องกรองแสงได้ แก่ ไฮโดรเจนอัลฟา หรือฮีเลียมหรือไอออนศัลเซียม ซึ่งมีความสูงประมาณ ๓๐,๐๐๐ - ๕๐,๐๐๐ กิโลเมตร บางครั้งอาจจะพบพวยกาซบางชนิดที่มีความสูงกว่านี้มาก เช่น พวยกาซระเบิด พวยกาซสงัด อาจมีความยาวถึง ๒๐๐,๐๐๐ กิโลเมตร ความหนาประมาณ ๕,๐๐๐-๑๐,๐๐๐ กิโลเมตร การกระจายส่วนใหญ่จะอยู่ในเขตที่มีจุดดวงอาทิตย์ เช่นอาจจะอยู่ในบริเวณจุดดวงอาทิตย์หรือบริเวณใกล้เคียงสำหรับรูปร่าง พฤติกรรม และแหล่งกำเนิด แตกต่างกันไป ซึ่งนักดาราศาสตร์ใช้สิ่งเหล่านี้ในการจำแนกพวยกาซ

พวยกาซนี้จะไม่เกิดกระจายอยู่ทั่วไปบนตัวดวงกลมของดวงอาทิตย์ (solar disk) แต่จะเกิดอยู่สองบริเวณคือ บริเวณที่มีจุดดวงอาทิตย์ หรือกลุ่มจุดดวงอาทิตย์ สำหรับบริเวณที่สองนั้นจะเกิดอยู่ในขอบเขตประมาณ ละติจูด $\pm$ ๔๕ องศาในช่วงเริ่มต้นของรอบกัมมันต์ จากนั้นจะอพยพไปทางขั้วแล้วจะถึงขั้วเมื่อกัมมันต์สูงสุดของดวงอาทิตย์ (Aller, 1963)

๒.๒.๖.๑ รูปแบบของพวยกาซต่าง ๆ มีดังนี้

๑ พวยกาซสงัด (quiescent prominences)

ในวันที่ทัศนวิสัยดี เราสามารถสังเกตเห็นพวยกาซต่าง ๆ ปรากฏบนขอบดวงอาทิตย์ พวยกาซบางอันสามารถเห็นอยู่ได้เป็นเวลานาน โดยรูปร่างส่วนใหญ่ยังคงเดิม พวยกาซแบบนี้เรียกพวยกาซสงัด ถ้าหากสังเกตโดยอุปกรณ์ที่มีกำลังแยกสูงของแสง H_{α} แล้ว พวยกาซสงัดนี้จะประกอบด้วยโครงสร้าง เป็นลำของมวลสารหลายอันหรือคล้ายเส้นเชือกเป็นจำนวนมาก มีเส้นผ่าศูนย์กลางอย่างน้อย ๓๐๐ กิโลเมตร มวลสารเหล่านี้เคลื่อนที่ลงสู่ที่ต่ำ (ขอบดวง) ในแนวดิ่ง ความเร็วหาได้อย่างคร่าว ๆ ประมาณ ๑๐-๒๐ กิโลเมตรต่อวินาที บางครั้งพวยกาซสงัดอาจจะถูกกระตุ้นหรือรบกวนจากปรากฏการณ์ต่าง ๆ เช่นการลุกจ้า หรือการมีขนาดโตขึ้นของจุด ซึ่งจะทำให้มวลสารภายในพวยกาซสงัดนี้มีความเร็วเพิ่มขึ้นประมาณ ๓๐-๕๐ กิโลเมตรต่อวินาที หรืออาจจะมากกว่านี้ได้

รูปร่างพวยกาซสงัดที่ปรากฏให้เห็นนั้นมีหลายแบบ เช่น อาจจะคล้ายรั้ว เป็นปุ่มหรือคล้ายกองดิน กองหญ้า คล้ายต้นไม้ คล้ายลำต้นไม้หรือตอไม้ และคล้ายผ้าม่านบาง ๆ กั้นอยู่ ซึ่งเป็นรูปร่างปรากฏให้เห็นเป็นส่วนมากนอกจากนี้อาจจะมีรูปร่างอื่น ๆ อีก พวยกาซสงัดที่มีอายุมาก นั้นอาจเปลี่ยนแปลงกลายเป็น พวยกาซกัมมันต์ หรือพวยกาซระเบิดได้ ถ้าหากว่า ได้มีการเกิดของพลาจ หรือศูนย์กลางกัมมันต์ (center of activity) เกิดขึ้นในบริเวณข้างเคียง หรือบางครั้งพวยกาซ นั้นอาจจะหายไป และเมื่อพลาจหรือศูนย์กลางกัมมันต์หมดไป พวยกาซนั้นจะปรากฏลักษณะเหมือนเดิม (Aller, 1963)

๒ พวยกาซกัมมันต์ (active prominences)

เป็นพวยกาซที่มีอายุสั้น เปลี่ยนแปลงรูปร่างได้ง่าย และมีความสัมพันธ์กับศูนย์กลาง หรือศูนย์ดึงดูด (centres of attraction) ซึ่งจุดนี้อาจจะอยู่ที่จุดดวงอาทิตย์ หรืออยู่ในพวยกาซข้างเคียงหรือบริเวณข้างเคียง ก้อนมวลสาร หรือลำมวลสารที่ถูกดึงดูดนี้ มักจะมีทางเดินตามเส้นทางคล้ายกับว่าถูกกำหนดไว้แล้ว ในการเคลื่อนที่ไปยังศูนย์ดึงดูดมวลสารเหล่านี้จะไม่เคลื่อนที่แบบสุ่ม หรือเคลื่อนที่อย่างกระจัดกระจายออกไปโดยไม่มีระเบียบ

พวยกาซกัมมันต์บางชนิดจะไม่มีเส้นทางเดินไปยังศูนย์ดึงดูด ซึ่งมีลักษณะเป็นก้อนพลาสมาลอยอยู่เหนือระดับโครโมสเฟียร์ ซึ่งมีศูนย์ดึงดูดอยู่ในระดับต่ำกว่า แต่ถ้าหากว่าจุดดวงอาทิตย์เป็นศูนย์ดึงดูด เราเรียกพวยกาซนี้ว่า พวยกาซจุดดวงอาทิตย์ซึ่งก็เป็นส่วนหนึ่งของพวยกาซกัมมันต์

พวยกาซกัมมันต์มักจะมีรูปร่างหลายแบบ และปรากฏให้เห็นอยู่ทั่ว ๆ ไปบนดวงกลมของดวงอาทิตย์ ซึ่งส่วนมากจะเปลี่ยนแปลงมาจากพวยกาซสงัด มาเป็นพวยกาซกัมมันต์และบางครั้งอาจเปลี่ยนแปลงต่อไปกลายเป็นพวยกาซระเบิดได้ พวยกาซกัมมันต์มักจะมีรูปร่างเป็นลำของมวลเป็นแนวลงต่อกับชั้นโฟโตสเฟียร์ โดยมวลสารเคลื่อนที่เป็นเส้นทางเดินลงสู่ศูนย์ดึงดูดหรือบางครั้งพวยกาซที่อยู่บริเวณข้างเคียงกัน ส่วนบนจะเชื่อมกันด้วยลำมวลสารที่เคลื่อนที่ไปทั้งสองทิศทาง ซึ่งเรียกว่าพวยกาซกัมมันต์ทำปฏิกริยา (interactive type) (Aller, 1963)

๓ พวยกาซระเบิด (eruptive prominences)

หรือบางครั้งเรียกพวยกาซลอยสูงขึ้น (ascending prominences) ซึ่งอาจเป็นลำมวลสารพุ่งสูงขึ้น แล้วเคลื่อนที่โค้งตกลงมายังศูนย์ดึงดูดแล้วหายไป เรียกว่าพวยกาซที่งระเบิด และบางครั้งพวยกาซอาจเกิดการพุ่งสูงขึ้น ในทิศทางที่ไม่แน่นอนแล้ว จางหายไปเรียกว่า

พวยกาซระ เบิดธรรมดา ในบางครั้งพวยกาซสงัดอาจ เปลี่ยนแปลง เป็นพวยกาซระ เบิดได้

๔ สเปรย์

เป็นพวยกาซที่พุ่งสูงขึ้นออกจากบริ เวณลุกจ้าด้วยความ เร็วที่ เกินกว่าความ เร็วหนีจากผิวดวงโดยมวลสารที่พุ่งออกนั้นจะกระจายออก เป็นสะ เก็ดเล็ก ๆ

๕ เซิจ

เป็นพวยกาซที่คล้ายกับว่ามวลสารพุ่งออกจากบริ เวณกัมมันต์ ซึ่ง เป็นบริ เวณที่มีค่าความ เข้มของสนามแม่ เหล็กมากกว่าบริ เวณทั่วไปหรือบริ เวณที่มีพลาจ จากนั้นมวลสารก็จะ เคลื่อนที่กลับมาใน เส้นทาง เดิม เหมือนตอนพุ่งขึ้นความสูงที่พุ่งขึ้นอาจถึงหลายแสนกิโล เมตรและมีความ เร็วได้หลายร้อยกิโล เมตรต่อวินาที

๖ เมฆโคโรนา

เป็นก้อนของมวลสารที่มีรูปร่างไม่แน่นอน ลอยอยู่ เหนือขอบดวงในชั้นบรรยากาศโคโรนาของดวงอาทิตย์ แล้วมีมวลสาร เป็นลำ เคลื่อนที่ เป็นทางลงสู่บริ เวณกัมมันต์ เป็นแนวทางโค้ง ซึ่งอาจจะมีอายุ เป็นวันหรือมากกว่านั้น มักเกิด เกินในระยะความสูงหลายหมื่นกิโล เมตร

๗ ลูป

เป็นพวยกาซที่มีรูปร่าง เป็นลูป (โค้ง) โดยปลายของลูปนี้จะอยู่ใกล้กับจุดดวงอาทิตย์ โดยมีมวลสาร เคลื่อนที่ลงสู่ปลายทั้งสองของลูป ซึ่งพวยกาซชนิดนี้จะ เกิดในบริ เวณที่มีกัมมันตภาพสูง ดังนั้นการ เกิดลูปนี้จึง เป็นสิ่งแสดงถึงขนาดของการกัมมันต์ที่ เกิดขึ้นในบรรยากาศดวงอาทิตย์

๘ ฝนโคโรนา

เป็นพวยกาซที่คล้ายกับลูป แตกต่างกัน เพียงแต่ว่า ฝนโคโรนานั้น มวลสาร เคลื่อนที่ลงจากชั้นโคโรนา ลักษณะ เป็นส เก็ดเล็ก ๆ โปรยลงมาลักษณะคล้าย เม็ดฝนกำลังตกลงมา

๙ ทอร์นาโด

เป็นพวยกาซที่ปรากฏให้ เห็นน้อยมาก มีลักษณะ เป็นลำบางคล้ายควันพุ่งแนว เอียงมีการ เคลื่อนที่คล้ายกับการควง มีความสูง ๒.๕ x $๑๐^{๕}$ ถึง ๑๐.๐ x $๑๐^{๕}$ กิโล เมตร และ เส้นผ่าศูนย์กลาง ๕.๐ x $๑๐^{๓}$ ถึง๒๐.๐ x $๑๐^{๓}$ กิโล เมตร

๒.๒.๖.๒ การจำแนกพวยกาซ

การจำแนกพวยกาซนี้ นักดาราศาสตร์แต่ละท่านก็มีหลักการแตกต่างกันไป เซคกี (Secchi, 1875) ได้แบ่งพวยกาซออกเป็น ๒ จำพวกคือ พวยกาซสงบและพวยกาซกัมมันต์ ซึ่ง ๒ จำพวกนี้สามารถเห็นความแตกต่างกันอย่างชัดเจน ภายหลังต่อมาเซคกีได้แบ่งเป็นกลุ่มย่อยลงอีก มีลักษณะเป็นก้อนเมฆเส้นยาวเรียว เป็นรูปแตร รูปไซโคลน รูปไอพ่น หรือรูปแหลน

ภายหลังต่อมาได้มีนักดาราศาสตร์หลายท่านได้จำแนกเป็นหลายแบบ ซึ่งก็ยังใช้หลักการของเซคกีเป็นพื้นฐาน เช่น การจำแนกแบบเปตติต (Pettit's classification) เป็น ๕ ชนิด

๑. พวยกาซกัมมันต์ มีมวลสารคล้ายกับกำลังเคลื่อนที่เข้าสู่ศูนย์กลางกัมมันต์ (active center)

๒. พวยกาซระเบิด มวลสารเคลื่อนที่ด้วยความเร็วทันทีทันใดและมีความเร็วสูงมาก

๓. พวยกาซจุดดวงอาทิตย์ เป็นพวยกาซที่เกิดในบริเวณจุดดวง-อาทิตย์ ซึ่งมักจะมีรูปร่างเป็นแนวโค้ง

๔. พวยกาซทอร์นาโด มีโครงสร้างเป็นแท่งเกลียว หรือลักษณะคล้ายเชือกหรือเป็นแท่งคล้ายกำลังหมุนควง

๕. พวยกาซสงัด ส่วนมากมีขนาดใหญ่โตและมีการเปลี่ยนแปลงน้อยมากในช่วงเวลาชั่วโมงหรือเป็นวัน

จำแนกแบบเมนเซล-อีวาน (Menzel-Even's classification) เป็นการจำแนกโดยยึดถือหลักสองประการคือ

๑. บริเวณที่เกิด เช่น เกิดในชั้นโคโรนา (A) และเกิดในชั้นที่ต่ำกว่าโคโรนา (B)

๒. มีความสัมพันธ์กับจุดดวงอาทิตย์ (S) และไม่มีความสัมพันธ์กับจุดดวงอาทิตย์ (N) พร้อมทั้งกำหนดสัญญลักษณ์สำหรับพวยกาซชนิดต่าง ๆ เช่น เอิจ แทนได้ด้วยสัญญลักษณ์ BSs ซึ่งแสดงได้ดังต่อไปนี้

ความสัมพันธ์กับจุดดวงอาทิตย์	บริเวณที่เกิด	
	เกิดจากชั้นสูง (A)	เกิดจากชั้นต่ำ (B)
สัมพันธ์กับจุดดวงอาทิตย์ (S)	-ฝน (rain,a) -ปล่องไฟ (funnels, b) -ลูป (loops, l)	เซิจ (surges,s) ปุยหรือควัน (puffs , p)
ไม่มีความสัมพันธ์กับจุดดวงอาทิตย์ (N)	-ฝนโคโรนา (coronal rain,a) -ลำต้นไม้ (tree trunks,b) -ต้นไม้ (trees,c) -รั้วกั้น (hedgerows,d) -ก้อนเมฆลอย (suspended clouds,f) -กองหิน (mounds,m)	สปิกุล (spicules,s)

จำแนกแบบ เดอจา เกอร์ (De Jager's classification) โดยอาศัยการเคลื่อนไหวของพวยกาซในการจำแนกซึ่งแบ่งออก เป็น ๒ กลุ่มใหญ่ ๆ คือ กลุ่มที่มีการเคลื่อนไหวและไม่เคลื่อนไหวแล้วแบ่งกลุ่มย่อยลงไปอีก แสดงได้ดังนี้

กลุ่ม	ชนิด
๑.	พวยกาซสงบ
	(a) แบบปรกติ (normal)
	เกิดบริเวณละติจูดต่ำถึงละติจูดปานกลาง
	(b) แบบขั้ว (polar)
	เกิดบริเวณละติจูดสูง
๒.	พวยกาซเคลื่อนไหว
	(a) แบบกัมมันต์
	(b) แบบระเบิด
	(c) แบบจุด
	(d) แบบเซิจ
	(e) แบบสปิกุล

เดอ จา เกอร์ แบ่งพวยกาซสงัดออก เป็นสองแบบ และเขายังสังเกตพบว่า พวยกาซสงัดที่เกิดบริเวณละติจูดสูง ยังมีการลอยเลื่อนตำแหน่งไปสู่ขั้วของดวงอีก สำหรับสปิกุลและเซิจนั้น เดอ จา เกอร์และ เมน เซล-อีวาน ยังแยก เป็นคนละชนิด ซึ่งนักดาราศาสตร์บางท่าน ถือว่าเป็นชนิดเดียวกัน

การจำแนกแบบซิริน (Zerin's classification) ในปี ค.ศ. ๑๙๖๖ ซิรินได้จำแนกพวยกาซออกเป็น ๓ จำพวก โดยพิจารณาจากอายุการเกิด และความสัมพันธ์กับการกัมมันต์ของดวงอาทิตย์ (solar activity) โดยเฉพาะมีความสัมพันธ์กับการลุกจ้าหรือไม่ หรือความสัมพันธ์กับจุดดวงอาทิตย์ จากนั้นก็แบ่งย่อยออกไปโดยดูจากลักษณะประกอบ เช่น

กลุ่ม	อายุการเกิดและความสัมพันธ์	ชนิด
๑	อายุสั้น มีความสัมพันธ์กับการลุกจ้าและจุดดวงอาทิตย์	๑. สเปรย์ (sprays) การระเบิด (explosions) ปุยหรือควัน (puff) ๒. เซิจ (surge) ๓. ลูป (loop) ฝนโคโรนา (corona rain)
๒	อายุนาน, พวยกาซสงัด	๑. ฟิลาเมนต์หมวกบริเวณขั้ว (polar cap filaments) ๒. ฟิลาเมนต์บริเวณจุดดวงอาทิตย์ (sunspot zone filaments)
๓	อายุปานกลาง	๑. พวยกาซลอยสูงขึ้น (ascending prominences) ๒. ฟิลาเมนต์จุดดวงอาทิตย์ (sunspot filaments)

๒.๒.๖.๓ อิทธิพลต่าง ๆ ที่มีต่อพวยกาซ

๑ อิทธิพลจากการลุกจ้า

จากการสังเกตในบางครั้งพบพวยกาซมีการเปลี่ยนแปลงทั้งขนาด รูปร่าง และความเร็วของมวลสารในพวยกาซมีการเปลี่ยนแปลง ในขณะที่เกิดการลุกจ้า ในบริเวณนั้นและบางครั้งพวยกาซในบริเวณใกล้การลุกจ้ามีรูปร่างคงเดิม แต่ปรากฏว่าพวยกาซที่อยู่ไกลออกไปถูกรบกวนอย่างแรง การรบกวนนี้จะมีผลต่อพวยกาซเกิดใหม่มากกว่าพวยกาซที่เกิดนานแล้ว บางทีอาจหายไปเลย หรือหลังจากการลุกจ้าสิ้นสุดแล้วประมาณ ๑-๒ ชั่วโมง พวยกาซจะกลับปรากฏขึ้นใหม่ และมีรูปร่าง และขนาดเท่าเดิม

๒ อิทธิพลจากสนามแม่เหล็ก

การเกิดการลุกจ้าบนดวงอาทิตย์นั้น นาน ๆ จึงเกิดครั้ง ดังนั้นอิทธิพลที่มีต่อพวยกาซ จึงมีน้อยกว่าสนามแม่เหล็ก

พวยกาซสงัดมีสนามแม่เหล็กอยู่ ๒ ชนิด คือสนามแม่เหล็กพยุงไว้และสนามแม่เหล็กภายใน (Harvey, 1969)

พวยกาซกัมมันต์มีสนามแม่เหล็กที่ซับซ้อนมาก เมื่อเทียบกับพวยกาซสงัด และมีค่าความเข้มสนามแม่เหล็ก ๕๐-๓๐๐ เกาส์ เมื่อสูงเพิ่มขึ้น ความเข้มสนามจะลดลง แต่สำหรับพวยกาซสงัดจะมีสนามแม่เหล็กไม่เกิน ๓๐ เกาส์ (Bruzek, 1972)

เมนเซล เสนอว่าสนามแม่เหล็กที่พยุงพวยกาซไว้นั้นเป็นบริเวณที่เส้นแรงแม่เหล็กขนานกับผิวดวงอาทิตย์ คิปเปนฮอยและชลูเตอร์ เสนอว่าพวยกาซถูกพยุงให้สมดุลย์กับแรงโน้มถ่วงนั้น เนื่องจากสนามแม่เหล็กที่พุ่งขึ้นมาจากโฟโตสเฟียร์ แล้วโอบล้อมพวยกาซจากขอบด้านขนานกับผิวของดวงไปยังขอบอีกด้านหนึ่งของพวยกาซแล้วพุ่งกลับลงสู่โฟโตสเฟียร์อีก ลักษณะคล้ายเปลนั่นเอง (Rust, 1966)

๒.๒.๖.๔ การเคลื่อนที่ของพวยกาซ (prominence motions)

จากการสังเกตพบว่าพวยกาซมีการเคลื่อนที่ทุกทิศทาง มีทั้งเคลื่อนที่ขึ้น-ลง และในแนวระดับ แต่พวยกาซส่วนใหญ่ที่พบมีการเคลื่อนขึ้น เช่น พวยกาซแบบสปิกุล เซิจ สเปรย์ และแบบระเบิด พวยกาซ ๓ แบบแรกนี้จะมีอายุสั้น อายุของพวยกาซมีตั้งแต่เป็นวินาที ถึงหลายชั่วโมง ถ้าหากมากกว่านั้น ซึ่งจะเป็นพวยกาซที่เสถียร แต่มวลสารภายในก็ยังมีการเคลื่อนที่ต่ำลงอย่างช้า ๆ สำหรับพวยกาซระเบิดเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และมีความเร็วสูงมาก ส่วนพวยกาซที่

เคลื่อนที่ลง ปรากฏให้เห็นได้แก่พวยกาซแบบลูป และฝนโคโรนา ซึ่งมีอายุสั้นและมีความสัมพันธ์กับจุดดวงอาทิตย์ด้วย

ความเร็วของพวยกาซ แบ่งออกได้อย่างคร่าว ๆ เป็น ๓ แบบ คือ v = ๒๐ กิโลเมตรต่อวินาที v = ๒๐๐ กิโลเมตรต่อวินาที v > ๖๑๕ กิโลเมตรต่อวินาที ซึ่งเป็นความเร็วอ้างอิงจากการหาหลายวิธี ความเร็วแบบแรกประมาณความเร็วเสียงในโครโมสเฟียร์ตอนบน แบบสองประมาณความเร็วเสียงในโคโรนา แบบสามนั้นเป็นความเร็วหนีจากพื้นผิวของดวงอาทิตย์ ตัวอย่างเช่น สปิกุลมีความเร็ว ๒๐ – ๒๕ กิโลเมตรต่อวินาที และเซจิมีความเร็วประมาณ ๒๐๐ กิโลเมตรต่อวินาที แต่สำหรับพวยกาซแบบฝนโคโรนา ลูปและฟิลาเมนต์โค้งระหว่างบริเวณกัมมันต์ จะมีความเร็ว ๑๐๐ – ๒๐๐ กิโลเมตรต่อวินาที แต่สำหรับพวยกาซระเบิดนั้น มีความเร็วตั้งแต่ ๒๐๐ กิโลเมตรต่อวินาทีขึ้นไปจนถึงความเร็วหนีจากพื้นผิวดวงอาทิตย์ (Athay, 1976)

๒.๓ โคโรนา

คือชั้นบรรยากาศนอกสุดของดวงอาทิตย์ มีความสว่างรวมประมาณครึ่งหนึ่งของดวงจันทร์เต็มดวง รูปร่างลักษณะแตกต่างกัน ตามเวลาขึ้นกับจำนวนมากน้อยของจุดบนดวงอาทิตย์ ถ้ามีจุดมากรูปร่างเกือบกลม แต่ถ้ามีจุดน้อย บริเวณศูนย์สูตรจะแผ่ออก ส่วนบริเวณขั้วทั้งสองจะแบนลงมาก เราจะสังเกตเห็นได้ด้วยตาเปล่า เมื่อเกิดสุริยุปราคาเต็มดวง แต่ปัจจุบันเราสามารถสังเกตเห็นได้โดยอาศัยโคโรนากราฟ ซึ่งสามารถบดบังแสงส่วนใหญ่ที่มาจากโฟโตสเฟียร์ออกไป (Fredric and Baker, 1974)

ในชั้นนี้มีอุณหภูมิสูงมาก แต่ความหนาแน่นของอนุภาคลดลง ที่บริเวณห่างจากจุดศูนย์กลางดวงเป็นระยะสองเท่าของรัศมี มีอุณหภูมิสูงสุดเป็น ๑.๘๐ x $๑๐^{๖}$ องศาเคลวิน ความหนาแน่นอิเลคตรอนเป็น ๓.๓ x $๑๐^{๖}$ อนุภาคต่อลูกบาศก์เซนติเมตร ถัดจากนี้ออกมาอุณหภูมิจึงค่อย ๆ ลดลงมา ที่ระยะหนึ่งหน่วยดาราศาสตร์มีอุณหภูมิเป็น ๒.๐ x $๑๐^{๕}$ องศาเคลวิน และมีความหนาแน่นอิเลคตรอน ๕ อนุภาคต่อลูกบาศก์เซนติเมตร (Allen, 1976)

แสงที่มาจากโคโรนานั้นมาจากบริเวณที่แตกต่างกัน ซึ่งแบ่งได้คือ

ก. อีโคโรนา (E-corona) แสงที่มาจากบริเวณนี้เป็นแสงที่มาจากไอออนชั้นสูงของโลหะ เช่น เหล็ก นิเกิล แคลเซียม และซิลิกอน ซึ่งแตกตัวเป็นไอออนอีเลคตรอนหายไป ประมาณ ๙-๑๓ ตัว เพราะอุณหภูมิในระดับล้านองศาเคลวิน ซึ่งเป็นหลักฐานแสดงว่าโคโรนามีอุณหภูมิสูงขึ้นมาจากโครโมสเฟียร์ สเปคตรัมที่ได้นี้จะเป็นเส้นสว่าง

ข. เคโคโรนา (K-corona) ปรากฏให้เห็นโดยแสงมาจากโฟโตสเฟียร์ที่ถูกกระเจิง (scatter) โดยอีเลคตรอนอิสระที่มีความเร็วสูง พบในบริเวณขอบดวงจนถึงระยะ ๑.๓ เท่าของรัศมีดวงอาทิตย์

ค. เอฟโคโรนา (F-corona) ปรากฏให้เห็นโดยแสงที่เกิดจากการกระเจิงและสะท้อนของอนุภาคขนาดเล็ก เช่น ฝุ่นละอองและเม็ดทรายในอวกาศรอบดวงอาทิตย์ ซึ่งยังคงรักษาลักษณะของเส้นฟรอนโฮเฟอร์ไว้ครบถ้วน ซึ่งเชื่อว่าเม็ดทรายและฝุ่นละอองเหล่านี้ต่างก็โคจรไปรอบ ๆ ดวงอาทิตย์ เช่นเดียวกับบริวารดวงอื่น ๆ (ระวี ภาวิไล, ๒๕๒๒)